

Tudományelméleti és módszertani alapok

Emlékezés, ünnep és emlékűnepségek

Az *ünnep* lényegénél, tartalmánál fogva közösségi jellegű esemény, amely alkalmas arra, hogy adott csoport egyívé tartozásának motivációit megszerkessze, kommunikálja, tehát a jelen és a jövő tapasztalását is befolyásolja (Assmann 1999: 43, Keszeg 2004: 21, Verebélyi 2004: 17). Az ünnep során az ünneplő közösség a megszokottól eltérő módon viselkedik. Az ünnep, az ünnepiség alapvető jellemzői közé tartozik tehát, hogy a megszokott, hétköznapi ritmustól eltérő, azt meghaladó eseményt feltételez. Az ünnep másik fő célja az *emlékezés*, mely társadalmi, kulturális és kommunikációs eseményként a közös múlthoz való viszonyunkat tükrözi. Az egyéni és a társadalmi emlékezetet a közös tudat, az önkép és ezek rendszeres kommunikációja miatt nehéz elkülöníteni egymástól. Az emlékezés alapvető sajátossága, hogy meghatározott időben, térben, előre kidolgozott cselekvéssor és szimbólumok megfelelő alkalmazása alapján zajlik. „Az emlékezet nemcsak a múltat rekonstruálja, hanem a jelen és jövő tapasztalását is szervezi.” (Assmann 1999: 42.) Az emlékezés folyamatának vizsgálata tehát kifejezetten alkalmas arra, hogy egy adott közösség múltbeli, jelenkori és jövőbeni ünneplési szokásaiban, közösségi törekvéseiben bekövetkezett változásokat tükrözze.

Pierre Nora szerint emlékezet nincs, csak emlékezhelyek – *lieux de mémoire* – léteznek. Az emlékezet dinamikus folyamat, állandóan változik, és ki van téve a jelen és adott csoportok hatásainak: „Az emlékezet maga az élet, melyet élő csoportok hordoznak s ekképpen folyamatos fejlődésben áll, kitéve az emlékezés és a felejtés dialektikájának, nem törődve szükségszerű deformációjával, védtelen minden használat és manipuláció ellen, hajlamos hosszú rejtőzködésre és hirtelen új életre kelésre. [...] Mivel érzékeny és mágikus, az emlékezet csak azokhoz a részletekhez alkalmazkodik, melyek megerősítik.” (Nora 2010: 4.)

Az emlékezet tehát „képlékeny, átpolitizált eszköz célok és eszmék szolgálatában. Legitimitást teremt, bizonyos közösségekben növeli a kohéziót, vagy éppen ellenkezőleg, elválasztja egymástól az embereket.” (Mátay 2010: 187.) Ezért is fontos az emlékezetet, esetünkben az *emlékűnepségeket*⁴ is egy adott térhez, jelen esetben Sepsiszentgyörgyhez kapcsolódóan vizsgálni, amelynek „elfoglalása” körül folyamatos és szisztematikus szimbolikus harc folyik. A harc során a felek azért küzdenek, hogy ezt a teret, a tér bizonyos pontjait saját emlékezhelyükké tegyék, egyes emlékezhelyek ugyanis emlékezőtől függően másként hathatnak ugyanazon emlékezet felidézésére és egy konkrét emlékűnepség megkonstruálására.

4 Az emlékűnepség olyan időben visszatérő ünnepség, mely egy nemzeti vagy etnikai közösség múltját, múltbeli eseményeit idézi fel. (Assmann 1999: 43.)

Jelen kutatás elsősorban a magyar emlékezetet vizsgálja,⁵ emlékeztetere a magyar–román interetnikus múlttal rendelkező Sepsiszentgyörgy, melyről az emlékezetet reprezentáló magyar sajtócikkek, valamint mélyinterjúk sajátos, egyedi képet nyújtanak.

Az *ünnepek tipológiáját* vizsgálva megállapítható, hogy a rendi korszakban egy adott közösség életében elsősorban az egyházi, szakrális ünnepek (karácsony, húsvét, pünkösd) játszottak jelentős szerepet. A hitújítás, az ellenreformáció, majd a felvilágosodás hatására ugyan a keresztény ünneprend struktúrájában jelentős változások következtek be, ezek hegemoniája azonban a társadalmi közösségek ünnepkultúrájában egészen a 20. század közepéig fennmaradt. Hasonlóképpen az egyéni, individuális sorsfordulókhoz köthető ünnepek (keresztelő, elsőáldozás, konfirmálás, bérmlás, esküvő stb.) is elsősorban szakrális körben zajlottak, és mivel az egyén közösségbe való beágyazódását, a rokoni kapcsolatokat ápolását és megerősítését is szolgálták, ezért helyi szinten közösségi jelleget öltöttek. (Barna 2002: 164, Pozsony 2007a: 210.)

A 19. században hirtelen bekövetkező társadalmi, gazdasági és politikai változások következtében a modern polgári államok, kultúrák és nemzetek értelmiségi fokozatosan konstruálták meg egy-egy etnikai közösség nemzeti történelmét. Rendre megjelentek azok az időben visszatérő ünnepek, melyek egy-egy nemzeti közösség múltját idézték fel, s melyek szerkezetében olyan múltbeli, gyakran mitikus események, személyek, szimbólumok jelentek meg, amelyek az adott közösség sajátos identitását és kultúráját reprezentálták, s melyek jelenbe való átültetése az adott közösség lokális, kulturális, vallási, politikai és etnikai identitásának erősítését szolgálták. (Assmann 1999: 43; Riviére lásd Domokos 2004: 94.) A kollektív emlékezet részeként létrejönnek tehát a keresztény jellegű ünnepek mellett azok a hivatalos, nyilvános (Bimmer 1977: 38–39), társadalmi⁶ vagy konstruált (Verebélyi 2004: 18) ünnepek, kitalált hagyományok (Hobsbawm 1987), emlékünnepek, amelyek célja az emlékezés, és amelyek nemcsak jól meghatározott térhez, időponthoz, eseményhez (egy-egy nemzet történelmének legfontosabb eseményei), hanem egy konkrét, behatárolható csoporthoz is köthetők, illetve ciklikusak, tehát éves rendszerességgel megrendezésre kerülnek. Jan Assmann szerint a csoport tagjai, az időben és térben visszatérő, ciklikus közös eseményekben való részvétel során kiépítik a csoport alapvető identitását és továbbadják a működéséhez szükséges tudást. (Assmann 1999: 43–57.)

A polgári korban kialakult nemzeti emlékünnepek alkalmasak arra is, hogy tükrözzék az adott társadalom vagy csoport állapotát és hatalmi viszonyait is (Gulyás Kiss 2004: 83), tehát létezik egy nagyon erős politikai, sőt ideológiai aspektus is. Ez elsősorban a szocialista, kommunista, totalitárius rendszerek újonnan

5 A mélyinterjúk során román interjúalanyokat is bevontam a kutatásba, mert az egyes emlékünnepek szervezőbizottságainak tagjai között nagyobb arányban szerepeltek román nemzetiségűek; a román sajtóanyag vizsgálata azonban túlmutat e kutatás keretein.

6 A társadalmi ünnepekhez nem kapcsolható mágikus jellegű gesztus, vallási értelemben vett hiedelmhátér. (Voigt 1978: 525.)

kreált ünnepeinek ideológiájában gyökerezik, s napjainkban jól megfigyelhetően tovább él Európa azon társadalmában, melyekben valamilyen határterület húzódik meg két etnikum, két vallás vagy két eltérő életfelfogás között. Ezeken a határterületeken az ünnepi események kiemelkedően fontos eszközei lehetnek az etnikai identitás kiterjesztésének és legitimációjának (Eriksen 1991, 1993), ugyanakkor a kettős szimbolikus térfoglalás, térbirtoklás gyakorlatának példaértékű megtestesítői is (Bodó–Bíró 1993 és A. P. Cohen 1989).

A mindenkori politikai hatalom a fent említett határterületeken különös figyelmet fordít arra, hogy demokratikus keretek között, hatásos és legitim eszközök segítségével felhasználja az ünnepi eseményt arra, hogy céljait és intézményeit felvontassa, megismertesse, elfogadtassa, legitimálja a társadalomban, biztosítva ezáltal egy-egy politikai rendszer és a hatalom stabilitását (Feischmidt 1996: 893–894).

Mihail Bahtyin *karneváleméletében* a komoly, hivatalos, vallási ideológiával összefonódó szertartásrend és az általában azt követő vidám, profán, össznépi ünneplés ellentétére hívja fel a figyelmet.⁷ Ezek egymásutánisága, összefonódása biztosítja egyrészt a felfokozott, hierarchikus, ideológiákban bővelkedő előadásmódot, a múltban élő hősök emlékének felidézését, a jövőre irányuló cselekvésre szólítást, másrészt pedig az önfelelt össznépi ünneplést, ami megszünteti az előbbi hierarchiát, fokozza az összetartozás érzését, mely fontos identitáserősítő szerepet is betölt. Így a hatalmon lévő politikai elitnek alkalma nyílik arra, hogy formális és informális keretek között, az ünnep felfokozott hangulatát kihasználva, a legkisebb ellenállás nélkül formálja a jelenlévők gondolatvilágát, erősítse összetartozás-érzésüket, identitásukat. Teszi mindezt úgy, hogy az ünnepi rituálé legkisebb elemeibe is beépül, szimbolikus elemeivel át- meg átszöve az ünnepi esemény legkisebb részecskéit is (Bahtyin 1976).

Paul Connerton hivatalos ünnepi eseményeket elemző munkája, amelyben a Harmadik Birodalom megemlékezési szertartásainak elemzését végezte el, azt hangsúlyozza, hogy a múlt fontos eseményeinek kiemelése, a jelennel való összekötése a fennálló társadalmi-ideológiai rendszer stabilizálását, legitimációját szolgálja. Ennek eszközei a formalizált cselekvéssor és a liturgikus nyelvezet használata, melynek során a mondanivalót a hallgatóság kötelező érvényűnek ismeri el, fenntartás nélkül elfogadja (Connerton 1997). Hermann Bausinger ebben az összefüggésben az ideológia homogenizálásáról beszél (Bausinger 1983).

Andor Csaba kommunikációelméleti megközelítésében kiemeli, hogy az ünnep megerősíti a közösség egybetartozását, a kollektív tudat és emlékezet artikulálódását, valamint azt a tényt, hogy az ünnep számos kellékével együtt közvetít a szervezők, a rendezők, a résztvevők, a helyi társadalom közt, tehát egyfajta kommunikációs csatorna szerepét is betölti (Andor 1978).

7 A 19. században bekövetkezett változások hatására a profán népi ünnepek is rendre egyre nagyobb teret nyertek, és társadalmi szempontból hamarosan a konstruált ünnepek, kitalált hagyományok fontos részeivé váltak.

Az emlékünnepek tehát komoly politikai legitimitást elősegítő és erősítő szereppel rendelkeznek, főként etnikai határterületeken. A hatalmas rendben bekövetkezett változások az ünnepek menetét és mondanivalóját is rendre átalakítják, így az egyes ünnepek az idők folyamán komoly jelentésbeli változásokon mennek át, követik egy adott politikai rend kurzusát. A Sepsiszentgyörgyön és vonzáskörzetében élő románok emlékezési szokásai is hasonló átalakuláson mentek át, követik az emlékünnepek dinamikáját. Ez a dinamika leghatékonyabban a tömegkommunikációs csatornákon keresztül (pl. írott sajtó, rádió, televízió, internet stb.), tehát tudatos manipulációval, a propaganda csatornáin keresztül valósulhat meg (Pozsony 2015: 237). Ezért a média társadalmi szerepét taglaló fejezetben a sajtó- és interjúelemzések, valamint a konkrét eseményelemzés során részletesen kitérek ezekre a változásokra is.

Barth és Eriksen: etnicitás, reprezentáció, határ

Fredrik Barth a kilencvenes években – részben a kritikai hangokra is reagálva, valamint a posztmodern kor változó kultúrafogalmára és változó történelemszemléletére alapozva – felülvizsgálta 1969-es kötetében felvázolt téziseit. (Barth 1969). Ahogy arra korábban már Thomas Hylland Eriksen is felhívta Barth figyelmét, a globalizálódó világban a kultúra fogalma is folyamatos változásnak, átalakulásnak van kitéve. Ezek a sajátosságok épp a kultúra reprodukciójának következményei, ugyanis bár egy adott kultúrát egy csoporton belül másoktól sajátítunk el, mégis mindig hozzáadjuk saját tapasztalatainkat is – és ezek a tapasztalatok a globalizálódó világnak köszönhetően állandóan változnak. Hasonló a helyzet az identitással, egyrészt tanuljuk, másrészt tapasztaljuk, akár csak az etnikai kapcsolatokat és határokat, amelyek a legtöbb plurális társadalomban már természetes képződmények, amelyek nem valamiféle egyoldalú és hegemon képet feltételeznek a másikról, hanem inkább a „mi” és az „ők” közti különbözőségeket kutatják. (Eriksen 1991: 127–144; Eriksen 2008; Brubaker–Feischmidt–Fox–Grancea 2004: 31–64, Keményfi 2002: 376–384).

Mindazonáltal jogosan merül fel a kérdés: melyek azok a jellegzetességek, amelyek az adott változó világban mégis egyfajta együttesen megjelenített diszkontinuitást és ezáltal etnikai jelleget, identitást adnak egy csoportnak? Ezek a megkülönböztető jegyek, Barth szerint, elsősorban a *reprezentációban* nyilvánulnak meg, melyek tulajdonképpen egyfajta közösen kidolgozott határt is létrehozhatnak, ami az egymás mellett élésnek – legyen az kiegyensúlyozott, békés vagy konfliktusos – egyenes következménye (Barth 1996: 3). Ez a fajta reprezentáció Émile Durkheim kollektív reprezentációfogalmához áll a legközelebb: a francia *représentation*-t először Durkheim és tanítványai használták, a fogalom jelentése két dologra utal, egyrészt magára a megismerés folyamatára (*action de représenter*), ami tulajdonképpen egy cselekedet, másrészt egy képzetre (*image*), ami a folyamat konkrét eredményeképpen jön létre. A reprezentációnak Durkheim szerint van kollektív és egyéni változata. Az egyéni reprezentációk komplex pszichológiai és kognitív folyamatok eredményeképpen jönnek létre egy egyén agyának, elméjének produktumai, míg a kol-

lektív reprezentációk olyan gondolatok, érzelmek, szándékok, melyek egy adott közösség együttélése során alakulnak ki és a közösség nyelvében, intézményeiben és a szokásaiban testesülnek meg, objektivizálódnak. A kollektív reprezentáció Durkheim szerint független az egyéni tudattól: olyan entitás, ami nem bontható további összetevőkre, és mint ilyen, a társadalmi működés lényegét képezi. (Némedi 2006; Császi 2002).

A *szociális reprezentáció* fogalmát Serge Moskovici dolgozta ki, valójában a két durkheimi kategória köztes elemének tekinthető, mely cáfolja a kollektív reprezentáció oszthatatlanságának téziséét. Segítségével azok a folyamatok vizsgálhatók „amelyek révén a közösség számára jobbra ismeretlen tartalmak a társadalmi kommunikáció különböző csatornáin közlekedve a köznapi viselkedés értelmezésének és a viselkedéstervek kialakításának eszközeivé válnak” (László 2001). E folyamat során az absztrakt tudás a hétköznapi gondolkodás részévé válik. A szociális reprezentáció rávilágít arra a tényre, hogy a mai modern társadalmakban nincsenek olyan örökérvényű gondolkodásmódok, hiedelmek és világlátások, amelyek valamennyi társadalmi csoportra, annak minden tagjára érvényesek lennének. Egyazon dologról ugyanazon társadalom különböző csoportjai sajátos reprezentációkat alakítanak ki. A dolgozatban végzett médiareprezentáció is egy bizonyos dolognak, jelen esetben a román emlékünnepeknek a helyi magyar médiában közvetített reprezentációját tárja fel, ami bizonyára alapjaiban különbözik ugyanennek a dolognak a román médiában közölt reprezentációjától.

A szociális reprezentációk tehát a kommunikáció közvetítésével formálódnak, jönnek létre és tűnnek el, így fontos határ- és identitásalakító tényezőket is alkotnak. (László 2005.)

A *határ* fogalmát a társadalomkutatás eredetileg földrajzi értelemben használta, azonban amióta Fredrik Barth áttemelte ezt a fogalmat az antropológiába, már újabb jelentésekkel gazdagodott, és a hangsúly a földrajziról fokozatosan áttevődött az etnikaira. Barth megfogalmazása szerint a mindenkori közigazgatási és egyházigazgatási területváltoztatások egyben az etnikai-kulturális kép homogenizálására tett makroszintű kísérletként is értelmezhetők. (Barth 1996: 4.) A néprajz ezeket a határokat érintkezési vagy kontaktzónának, *mezsgyevilágnak* hívja, s ez esetben nem statikus választóvonalakról, hanem dinamikus, átjárható, eltolható, átteresztő közegekről van szó, amelyek „a kulturális játszmák és kísérletek terepei, egyben a dominancia és a hatalomgyakorlás kiemelt helyszínei is” (Ilyés 2008: 15). Hogy a határra az adott csoport milyen mértékben lehet hatással, az függ – Barth szerint – a kiterjedésétől és életstílusának homogenitásától is. Fontos azonban, hogy az adott csoport tagjai azonosulni tudjanak az adott megkülönböztető jeggyel, mert erre alapozva aztán küzdeni tudnak az elkülönülésükért. Ebben a „küzdlemben” már nagyon fontos szerepet játszanak azok a helyi intézmények, melyek összerelik az aktorokat és a résztvevők cselekvését, stílusát közelítik egymáshoz, összekovácsolják őket, közösségtudatot alakítanak ki bennük, és a közösség, valamint a kívülállók között diszkontinuitást teremtenek, erősítve ezáltal is a köztük húzódozó határokat. (Barth 1996: 5.)

Az etnicitás és az intézményesített politika kapcsolatára Eriksen is felhívta a figyelmet 1991-ben írt tanulmányában. Eszerint az intézményesült politika etnikai vonalak mentén szerveződik, vagyis az etnikai megkülönböztetés fontos szerepet kap a nyilvános politikában (Eriksen 1991: 143). Eriksen megfogalmazása szerint „etnikai konfliktusokat a politika kreál” (Eriksen 1991: 134). Ezért a kutatás során nem hagyható figyelmen kívül a politika etnikai dimenziója sem. Egyidejűleg a politika szociális dimenziójára is ki kell terjedjen a kutató figyelme: Eriksen megfogalmazása szerint az etnicitás alapján véve nem a politikában, hanem a szociális terepen szerveződik. Ilyen szociális terep például a munkamegosztás is, és ennek számos etnikai vonatkozása, egy szituáció meghatározásában ugyanis mindig ott van az etnikai dimenzió is. (Eriksen 1991: 136–139.)

Barth szerint a különböző kulturális tulajdonságokkal rendelkező csoportok békés egymás mellett élésének egyik kulcseleme ökológiai jellegű, a különféle erőforrások kiaknázásában rejlik. Abban az esetben azonban, ha az erőforrások feletti rendelkezés a tét, akkor ez manapság elképzelhetetlen egy magasabb szinten szervezett politikai entitás – *az állam* – beavatkozása nélkül. Egy modern államnak ugyanis, illetve az épp abban székelő rezsimnek (az állam politikáját meghatározó központnak) lehetősége van a közjavakba való beavatkozásra, melynek következtében bizonyos javakat nyílt verseny tárgyává tehet, másokat viszont fenntarthat bizonyos személyeknek vagy csoportoknak. Ezáltal az államnak lehetősége nyílik bizonyos társadalmi csoportok háttérbe szorítására és mások előnybe részesítésére, új csoportok létrehozására, vagyis a különbségek, diszkontinuitások mesterséges manipulálására. (Barth 1956.)

A média társadalmi szerepe

A média legfontosabb feladatai közé tartozik a tájékoztatás, üzenetek, információk, ismeretek átadása, a szórakoztatás, valamint a társadalmi normák és viselkedésminták közvetítése. A társadalmi vagy közösségi média elterjedésének oka a társadalomban egyre fokozódó demokratikus kommunikáció iránti igénnyel és a technika fejlődésével magyarázható. A technikai fejlődés tette lehetővé, hogy a múlt század polgári nyilvánosságának alapintézményeit: a kávéházakat, a salonokat és a tudós társaságokat felváltsák a tágabb társadalmi körökre is kiterjedő hagyományos és közösségi médiák. (Barát 2011: 151–155.) A sajtónak napjainkban vitathatatlan szerepe van a modern politikai nyilvánosság megeremelésében. A tömegtájékoztatás befolyásolása, az információ ellenőrzése fontos politikai és hatalomelméleti kérdéseket vet fel.

Ezen írás elemzésének tárgya nagymértékben kiterjed az írott sajtó anyagainak elemzésére, ezért szükségesnek tartom egy rövid médiaelméleti fejezet erejéig bemutatni, hogy a két etnikum nemzetépítési törekvései, az egymás mellett – gyakran egymás ellenében, egymásra vonatkoztatva – végbemenő ünneplési praxisai, szimbolikus akciói hogyan, milyen módszerekkel és technikákkal használják és formálják a médianyilvánosság terét a vizsgálat egyes időszakában.

A média társadalmi szerepét taglaló modellek

Bajomi Lázár Péter *Manipulál-e a média?* című, a média hatását elemző tanulmányában megállapítja, hogy manapság a média vált a legfontosabb információforrásunkká, a tájékoztatás legfontosabb eszközévé. A modern tömegkommunikációs eszközök nagymértékben átalakították nemcsak szabadidős tevékenységeinket, hanem különböző technikáikkal a mindennapi tényekről kialakított valóságélményünket is gyökeresen befolyásolhatják. (Bajomi Lázár 2006.) A médiának az emberek gondolkodására és viselkedésére gyakorolt hatása azonban korfüggő. A mai modern plurális demokráciák sokcsatornás és sokszínű médiapiaca teljesen másként hat a befogadókra, mint pl. az első világháborús, a náci vagy a kommunista propaganda, vagyis a média társadalomra gyakorolt hatása szoros összefüggést mutat a politikai, kulturális, társadalmi, technikai fejlődéssel és változásokkal. (Bajomi Lázár 2006, McQuail 2003, Angelusz 1983.) Ezért különösen fontos, hogy a különböző időszakok újságcikkeinek elemzésénél figyelembe vegyük a kor szelleméhez alkalmazkodó praktikákat, hatáselméleteket.

Bajomi Lázár tanulmányában kiváló összegzést nyújt a médiahatás- és befogadáselmélet-kutatás iskoláinak történelmi alakulásáról az 1920-as évektől napjainkig. Két nagy „iskolát” különböztet meg: a *direkthatás-modellt* és a *korlátozthatás-modellt*. Előbbibe azokat az elméleteket sorolja, melyek a média nagy és közvetlen hatását hirdetik, vagyis Lasswell lövedékelméletét (1927), Gerbner kultivációs elméletét (1969), Noëlle-Neumann hallgatásispirál-elméletét (1974) és Herman, valamint Chomsky *framing*-elméletét (1988).

A korlátozthatás-modell elméletei a média csekély és áttételes hatását tételezik fel, Bajomi Lázár ide sorolja Lazarsfeld kétlépcsős hatásmodelljét (1944), Klapper szelektívészlelés-elméletét (1960), McCombs és Shaw napirendelméletét (1972), Blumler és Katz használat- és kielégülésmodelljét (1974), Hall kódolás-dekódolásmodelljét (1980) és Dayan valamint Katz performatívhatás-modelljét (1992). (Bajomi Lázár 2006.)

Az első világháborút követő időszak, majd a kommunizmus és Nicolae Ceaușescu diktatórikus hatalmának idejében született újságcikkek elemzése során a lövedékelmélet, a kultivációs elmélet és a napirendelmélet tételei fontos adalékot szolgálhatnak elemzésemhez. Előbbi a tömegkommunikációt egyirányú folyamatként mutatja be, melynek során a befogadó közönség passzív, kritikátlan és homogén massa, akire a lövedékként záporzó üzenetek erős hatást gyakorolnak. A sikeres propaganda érdekében ez a módszer az ellenségkép megteremtésének és a tudatos hazugságok terjesztésének eszközét is rendszeresen és szisztematikusan alkalmazza. (Lasswell 1927, 1938; Bajomi Lázár 2006 és Kiss B. 2006.)

A kultivációs elmélet a magyar származású George Gerbner amerikai médiakutató nevéhez fűződik, aki az 1970-es években, elsősorban a médiafogyasztók televíziózási szokásainak vizsgálata során ismételten a média nagy hatását hangsúlyozta. Gerbner a média hatásait vizsgálva arra a megállapításra jutott, hogy a média, különösen a televíziózás, hosszú távú hatása kumulatív módon nyilvánul meg. Egyrészt

homogenizálja a társadalomban fellelhető heterogén véleményeket, másrészt szelektál, vagyis a valóság bizonyos elemeit előnybe részesíti, miközben másokat háttérbe szorít, ezért akik sokat tévéznek, hajlamosak a valóság ebbéli bemutatását a valóság hű ábrázolásának tekinteni. (Gerbner 1969 és Bajomi Lázár 2006.) A Gerbnert ért bírálatok ellenére elmondható, hogy az adott időszak viszonylag homogén médiakörnyezetét tekintve elmélete megállta a helyét, sőt kijelentései a kor írott sajtójának technikáira is jellemzőek voltak.

Igaz mindez a napirendelméletre is, amely ugyan a korlátozott hatás iskolájába tartozik, azt hangsúlyozza, hogy a média a témák közötti szelektálással értékhierarchiát, fontossági sorrendet állít fel, az események megítélését azonban nem befolyásolja számottevően. A média tehát elsősorban azt szabja meg, hogy miről gondolkodjunk, és nem azt, hogy mit gondoljunk. (Bajomi Lázár 2006 és B. C. Cohen 1963.) Ez az elmélet napjaink újságcikkeinek elemzése során is fontos kiindulópontként szolgálhat.

A rendszerváltást követő időszak újságcikkeinek elemzéséhez a framing-elmélet, a kódolás-dekódolás modell és a performatív hatás modellje nyújthat fontos elemzési támpontokat. A framing-elmélet a politikai és gazdasági elit szerepét és befolyását hangsúlyozza a médiában közvetített tartalmakra: eszerint a média nem objektív tényeket közöl, hanem a domináns társadalmi ideológiát közvetíti. A torzított valóság ábrázolása a társadalom uralkodó rétegének az eszköze a tömegek tudatának formálására. Itt a korai propagandaelméletek modern változatával állunk szemben, mely nem ellenségképet és tudatos hazugságot gyárt a rendszer legitimálásának megteremtése érdekében, hanem egy szűk politikai és gazdasági elit kezébe adja a domináns hírek kiválogatásának és közlésének, valamint az ellenvélemények marginalizálásának lehetőségét. (Bajomi Lázár 2006 és Herman–Chomsky 1988.) A kódolás-dekódolás modell a framing-elmélet továbbgondolásaként elimeri ugyan, hogy a média mindig hordoz valamilyen uralkodó értékrendet, ideológiát vagy üzenetet, hangsúlyozza azonban, hogy a „befogadónak szabadságában áll elfogadni, megfontolni vagy elutasítani ezt az értelmezést” (Bajomi Lázár 2006, lásd még Hall 1980). A performatív hatás modellje ugyancsak egy aktív befogadóból indul ki, aki folyamatos „párbeszédet” folytat – elsősorban – a sokcsatornás televízióval, aki a felkínált diskurzusok segítségével szelektál a vélemények között, keresve a saját véleményét legjobban megerősítő álláspontokat (Bajomi Lázár 2006 és Dayan–Katz 1992).

E kutatás szempontjából lényeges média hatás- és befogadómodellek rövid összegzése során az egyes korszakok írott sajtójának vizsgálatakor figyelembe kell venni, hogy a médiának az emberek gondolkodására és viselkedésére gyakorolt hatásának mértéke és iránya történelmi időszakonként – számos szociális, politikai, gazdasági és más tényező függvényeként – nagyon eltérő képet mutathat, közvetlen és tartós médiahatásokról azonban viszonylag ritkán beszélhetünk (Hammer 2006). Mi több, ez a hatás manapság, a rendszerváltás óta eltelt időszakban, a plurális modern demokráciák időszakában sokkal korlátozottabb, mint az első világháborút követő rezsimek idején.

A médiaanyag dokumentumértéke

Mivel vidéki újságok és hírlapok cikkeire támaszkodva végzem elemzésem, fontosnak tartom szólni ezek dokumentumértékéről. A helyi újságok és hírlapok fő célja tudósítani a szűkebb és tágabb régió legfontosabb kulturális, politikai, közéleti, sport és más jellegű eseményeiről. Mindazonáltal a független sajtó nem mindig a valóságot tükrözi, hanem az újságnak és a mögötte álló intézményeknek vagy egyéneknek a véleményét. Amint azt a fenti fejezetben is bemutattam, a sajtó mindig dönt arról, hogy miről beszéljen, miről ne beszéljen, miről mit és hogyan mondjon el. Ezért is indokolt több napilap párhuzamos vizsgálata, amit a vizsgálat első és utolsó időszakában meg is teszek (a többi vizsgálati időszakban csak egy napilapja volt a helyi magyarságnak). Az egyes cikkek részletes beszámolóit, valamint egy-egy évente visszatérő, ismétlődő esemény évtizedeken át történő követése, több helyi napilap cikkei alapján, nemcsak az esemény konkrét történéseiről, megkonstruálásáról, lezajlásáról ad korhű képet, hanem számos információt tartalmaz az adott kor történelmi, politikai és gazdasági eseményeiről is. Jelen kutatás a székelyföldi román nemzeti ünnepekről szóló magyar sajtó sajátos reprezentációját elemzi.

A vizsgált eseményekről kialakítandó lehető legobjektívebb kép elérése érdekében elengedhetetlenül fontos az adott kor történelmi, gazdasági és politikai eseményeinek figyelembe vétele, értelmezése is. Ahogy azt Keszeg Vilmos megjegyzi: „Vitathatatlan hogy egy korszak megértéséhez ismerni kell történeteit. A történetek beszédmódjait, műfajait, beszédhelyzeteit, szűzségét, a történelemmel szembeni attitűdöket. A történetek mögötti ideológiákat, társadalmi viszonyokat és intézményeket, a jeles napi ritusokat, a mindennapi életet.” (Keszeg 2011: 37.)

Egy adott kort megélt interjúalanyokon túlmenően az adott kor publicistáinak, újságíróinak írásai vezethetnek el az adott esemény pontosabb megismeréséhez. A narratív reprezentáció során azonban a történetet mesélő személy cselekvést hajt végre, melynek során nemcsak láthatóvá teszi és értelmezi a lokális eseményeket, hanem ő maga is alakíthatja azt, részt vehet annak megkonstruálásában, vagyis nem csupán visszatükrözi az eseményeket, hanem maga is létrehoz egy világot. (Keszeg 2011: 230.) A sajtó az írott, vagyis a közvetett kommunikáció eszköze egészen napjainkig. Feladata tehát tájékoztatni, felkészíteni, mozgósítani, befolyásolni olvasóit, bizonyos eseményeket, történéseket felnagyítani, kihagyni, elhallgatni vagy akár manipulálni, vagyis alakítani az olvasók egyes eseményekről kialakult véleményét, meglátását.

Az általam vizsgált fesztív eseményekről való tudósítások esetében a narratív struktúra nagymértékben meghatározza azt, hogy a mesélő milyen mértékben képes szubjektívizálni az adott eseményt az elmesélés során. A rituális ünnepekről szóló tudósításnak rövid, hírszerű formája többnyire kötött, mely néhány soros cikkben, meghatározott foratókönyv alapján számol be az ünnepi eseményről. Ezek a tudósítások rövid, tényszerű hírek, többnyire az esemény történelmi kontextusáról (a fejedelemségek egyesítése, Erdély egyesítése a Román Királysággal) helyszínéről, a résztvevőkről, az ünnepi alkalom legfontosabb mozzanatairól (ünnepi

beszéd, zászlófelvonás, koszorúzás, katonai parádé) és főbb szimbólumairól (nemzeti zászlók) tudósítanak. Az éves rendszerességgel megrendezett ünnepi esemény alkalmából született nagyobb lélegzetvételű, akár több oldalra is kiterjedő tudósítások és történelmi jellegű írások már arra is alkalmasak, hogy felidézzék és birtokba vegyék a lokális, vagy össznemzeti múltat, annak fontos eseményeit és személyiségeit, megkonstruálják vagy népszerűsítsék őket, kapcsolatot teremtsenek a múlt és a jelen eseményei, a lokális és a nemzeti történelem, a kommunikatív és kulturális emlékezet, a biografikus narratívák és a történelem között. (Keszeg 2011: 67–78.)

Az elemzés során ezekre a rejtett kapcsolatokra is rávilágítok. S mivel az utóbbi narratív stratégia során különböző, az esemény napi szintű dokumentációját is befolyásoló, külső hatások is érhetik a cselekvő, elmesélő személyét, ezért szólnunk kell bővebben e folyamatokról is. (Verdery 1991: 39, Papp 2004: 63, Bodó 2004b: 23–39.) Ilyen behatások lehetnek például a cenzúra, a hivatalos és magánszféra ünneplési szokásai közötti disszonancia, a kommunizmus propaganda- és mítoszteremtő törekvései vagy a kisebbség és a többség ambivalens viszonya.

Az államszocialista rendszer sajtópropagandája és a cenzúra szerepe

Annak érdekében, hogy a kommunizmus és különösen a Ceaușescu-korszak sajtójáról átfogó képet kapjunk, szükséges ezen a ponton néhány szót ejteni a kommunista időszak cenzúrázási technikáiról és propagandatevékenységéről. A kommunista sajtó esetében ugyanis hatványozottan igaz, hogy a sajtó nem a valóságot tükrözi, hanem annak a propaganda és a cenzúra által erősen befolyásolt, eltorzított verzióját. Míg a cenzúra az egyes nézetek terjedését, terjesztését igyekezett gátolni, addig a propaganda célja bizonyos nézetek terjesztése volt. (Bajomi Lázár 2006, Kiss B. 2006, Lázár 2006.) A romániai cenzúrákatatás eddigi eredményeit figyelembe véve (Ficeac 1999, Marino 1997: 49–54, Marino 2000, Cseke 2003, Papp 2004) megállapítható, hogy az 1940-es évek második felében a kommunista hatalom beszüntette a létező civil szerveződések és azok újságait, új, saját intézményeket és újságokat hozott létre és működtetett. (Rögtön a felszabadulás után, 1945-ben még a Szövetséges Ellenőrző Bizottság töltötte be a fő cenzúrabizottság szerepét.) Meghatározta ugyanakkor azt is, hogy kik és milyen körülmények között válhatnak újságírókká, az újságírói akadémiára felvételiző diákokat „lojalitásvizsgának” vetette alá. A mindent átható, centralizált hatalom főként Bukarestbe központosított újságainak ellenőrzése az ötvenes évekre éri el a csúcát. (Papp 2004: 55.) A hatvanas évek elején tapasztalható rövid, időleges enyhülést követően az 1968-as meggyésítés következtében létrejött regionális lapok új cenzúrázási technikákat követeltek meg. Így jött létre az állami és politikai cenzúra intézménye, az egyik a tartalmat, a másik a Román Kommunista Párt (RKP) előírásainak betartását vizsgálta regionális szinten. Az 1974. áprilisi új sajtótörvény pedig hivatalosan is létrehozta a cenzúra intézményét, az 1975-ös RKP-program pedig hivatalosan megerősíti a sajtó propagandaerősítésben játszott szerepét. A totális kontroll kivitelezését a cenzorok és propagandisták munkamegosztás és szakmabeliek bevonása révén érték el. (Papp 2004: 56.)

1977-ben egy hirtelen fordulattal hivatalosan beszüntetik a cenzúrázás intézményét, a cenzúrázási feladatok azonban ezután sem szűnnek meg, csupán átruházzódnak a megyei pártbizottságok aktivistáira, illetve a hatalom által felkínált keretek figyelembevételével kialakul és megerősödik az öncenzúrázás intézménye. A szövegek ritualizálódnak, kialakulnak a szövegezési sémák és egy erőteljesen metaforikus nyelvezet. A kimondottan kisebbségi sajtót érintő megszorítások az 1980-as években érik el csúcspontjukat, és még az általános korlátozásokat is túlszárnyalják: magyar lapokat szüntettek meg vagy vontak össze román napilapokkal, 1983-ban törvényerejű rendelettel akadályozták meg a szamizdat lapok megjelenését azaz, hogy belügyminisztériumi engedélyhez kötötték az írógépek vagy más sokszorosító készülékek birtoklását. 1988-tól pedig betiltották a magyar helységnevek írásban történő használatát. (Papp 2004: 52.)⁸

A cenzúra intézményével párhuzamosan, és tulajdonképpen az általa kialakított információhiányos teret kihasználva, a második világháború utáni években a marxista-leninista ideológia a sajtó által létrehozott rituális kommunikáció segítségével egy jól működő propagandagépezetet hozott létre, mellyel az új eszmék terjesztéséről, a meggyőzésről és a mozgósításról gondoskodott. Célja a szekuralizált társadalomnak új erkölcsi irányt szabni, a társadalmat tökéletesíteni, az abszolút „jó” szolgálatába (Sartori 1999: 192–193.) állítani. A nagy vallások hittételeinek mintájára, hasonló transzcendens élmény kialakítása céljából szekuláris mítoszok teremtésével is törekszik a társadalom homogenizálására.

E folyamat során „vallásellenességével [...] deszakralizálta, másfelől viszont saját mítoszainak megteremtésével és az ezekbe vetett hit kialakításával reszakralizálta azt a társadalmi teret, amelyben hatását kifejtette” (Gyórfy 2009; lásd ehhez még Császi 2002: 15). Az új uralkodó ideológiai rendszer beszünteti az ideológiai pluralitást, egypártrendszert hoz létre, kidolgozza és megvalósítja a szocializmus építésének politikáját, a múlt átírásával új történelemszemléletet alakít ki, és egyidejűleg gondoskodik a társadalom jövőképeinek formálásáról is, felszámolva ezáltal az ideológia és a mindennapok valósága között egyre erőteljesebben tátongó szakadékot. Technikái között szerepel a mítoszteremtésen túl a világ duális ábrázolásának módja, valamint a nagyszabású, rendszeresen visszatérő, felülről irányított ünnepi és rituális események szervezése és ezzel párhuzamosan az egyéni szféra felszámolására tett különböző kísérletek. (Gyórfy 2009.) Az itt röviden – Gyórfy Gábor tanulmánya nyomán – felvázolt ideológiai elemek a propagandasajtóban a rituális kommunikáció segítségével váltak a pszeudovalóság és a kollektív tudat részévé, egyfajta transzcendens élményt biztosítva a társadalom tagjainak (Gyórfy 2009).

A kommunista hatalom sajtó feletti uralma csak egy kis szelete volt a társadalom felett gyakorolt totális kontrollnak: a hatalom uralma kiterjedt az egyén és kisebb-nagyobb közössége életének minden területére és minden cselekedetére

8 Ilyen anakronisztikus és morbid nyelvhasználat vette kezdetét: „A Țirgu Secuiesc-i városi művelődési házban a Nicolae Ceaușescu korszak megvalósításai, Covasna megye fejlődési tervtáblája 1990-ig címmel a Megyei Múzeum szervezésében kerül sor ma előadásra.” *Megyei Tükör*. 1988. augusztus 23.

(pl. személyes levelek ellenőrzése, lehallgatások stb.). Michel Foucault a hatalomnak ezt a fajta megnyilvánulását az egyén életének minden történése feletti ellenőrzésének nevezte. A kommunikáció feletti kontroll szintén a személyek ellenőrzésének részét képezi (Foucault 1982).

A továbbiakban a konkrét emlékünnepek elemzése során azt vizsgálom meg, hogy milyen kommunikációs stratégiákat működtet a hatalom a nemzeti ünnepek-kor, ez hogyan szolgálja a társadalom fölötti ellenőrzést, és melyek a lokális társadalom erre adott válaszai.

Mítoszteremtés a szocializmus idején (L. Boia)

Fontos ezen a ponton bővebben szólni a Román Kommunista Párt, a kommunizmus és a szocializmus mítoszteremtő tevékenységéről is. A „mítosz” fogalom használata során Lucian Boia meghatározására támaszkodom. Eszerint a mítosz „olyan képzeletbeli alkotás (ez azonban, ismételjük: nem jelenti sem azt, hogy 'reális', sem hogy 'irreális', hanem a képzeletbeli logikája szerinti elrendezésű), amelynek az a rendeltetése, hogy kozmikus és társadalmi jelenségek lényegét kidomborítsa, szoros viszonyban a közösség alapvető értékeivel, és az a célja, hogy biztosítsa annak összetartó erejét” (Boia 1999b: 8). A mítosz legfontosabb jellemzői Lucian Boia szerint, hogy erősen „betagoló (integrátor)” és „egyszerűsítő (szimplifikátor)”, valamint „arra irányul, hogy a jelenségek sokféleségét és összetettségét csökkentve állítsa őket sajtóságos értelmezési tengelybe” (Boia 1999b: 9).

Lucian Boia írásai és munkatársainak, a *Miturile comunismului românesc*⁹ című kötet társszerzőinek írásai alapján megállapítható, hogy a kommunizmus alatt több szinten párhuzamosan folyt a román köztudat át- és megformálása, a kommunista ideológia elmélyítése, a mítoszteremtés. Beszelnünk kell itt egyrészt a „történelem mitizálásáról” (Boia 1999b: 7), melynek lényege bizonyos történelmi események túldimenzionálása, az egyes események közötti lineáris logika megteremtése, azok lecsupaszítása és a rendszer céljainak való alávetése. A kommunizmus hosszú évtizedei során „mélyen meggyökerezett a történelem objektivitásának ábrándképe”, illetve az a felfogás, hogy a „kommunista ideológia nem torzított lényegesen a történelmen” (Boia 1999b: 9), így a későbbiekben látni fogjuk, hogy ennek a történelmi felfogásmódnak a maradványait a rendszerváltás utáni időszakban is érzékeljük az egyes ünnepi eseményekről való megemlékezéseket vizsgálva. Ennek a felfogásnak köszönhetően számos téves történelmi ábránd él tovább a mai román köztudatban, és ad terepet, valamint kutatási és vitafelületet számos helyi és nyugat-európai kutatócsoportnak.

A mítoszteremtés másik erősen szembevetendő módszere egyes történelmi *személyiségek, írók, költők mitizálása*, személyiségükhöz kötődő jelentéstartalmak folyamatos változása, változtatása, az adott rendszer szolgálatába való állítása. A teljesség igénye nélkül csak néhány ilyen személyt említenék. Ilyen például Mihai

9 A román kommunizmus mítoszai.

Viteazul vajda alakja, aki Lucian Boia szerint „bármely más történelmi mintánál jobban szemlélteti a román köztudatban végbement váltásokat” (Boia 1999b: 23–28). 1599–1600-ban a vajda egyesítette pár hónapra Moldvát, Havasalföldet és Erdélyt. Ez a cselekedete csak a 19. század közepén válik hősi tetté, és nyer kiemelt szerepet a kommunizmus ideje alatt, míg pl. a 17. században Mihai Viteazul teljesen más erényeit emelik ki a krónikások, így pl. keresztény eszmeiségét és hódítói becsvágát. (Boia 1999b: 23–28.) Ioana Both doktori disszertációjában részletesen bemutatja, hogy hasonló jelentéstartalom-változáson megy át Mihai Eminescu alakja is. Az „ifjú zseniből” így lesz később a „nemzet nagy költője”, majd a költő szó elhalványodik, és a kommunizmus alatt a „nemzet” szó kerül kiemelésre. Mivel a nemzet fiának nehéz életével és sorsával minden paraszt és munkás azonosulhatott, és megtanulhatott fellépni a társadalmi igazságtalanságok ellen, igazi forradalmarrá, alakját nemzet hőségévé formálták. (Both 2001: 74. és Boia 1998: 71.) A sor még folytatható lenne, Adrian Drăgășanu Nicolae Bălcescuról írt tanulmányával (Drăgășanu 1998) vagy Ovidiu Cristea Ottomán Birodalom ellen küzdő nagy alakjai (Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Hunyadi János) esetében bekövetkező jelentéstartalmak változásának elemzésével, ez azonban nem célja e műnek (Cristea 1998).

A mítoszteremtés azonban nem kizárólag a nagy történelmi személyiségekre terjedt ki, hanem ahogy azt később részletesen bemutatom, a kommunizmus első időszakában megszületett a *munka hőségének mítosza*, vagyis kisemberek nagy cselekedetei kerülnek sokszor a figyelem középpontjába: egyszerű munkások és soros katonák. Őket követik az *ötéves tervek* és azok határidő előtti túlteljesítésének *mítoszsorozata*, majd a kisemberek helyét, a kommunista propaganda és a párt legitimitásának csökkenésével egyidejűleg, átveszi a *párt*, majd *annak vezetője, Nicolae Ceaușescu* önmagában is *mitikus alakja*.

Kutatásmódszertan

Kutatásom során a *konstruktivista* megközelítésnek (Barth 1996: 8) megfelelően az etnikai identitásokat mint jól behatárolható történelmi időszakokra jellemző konstrukciókat, azok különbségeinek megfogalmazását, hangsúlyozását és reprezentációját, vagyis az interetnikus viszonyok reprezentációját vizsgálom *tartalomelemzés* (Holsti 1969 és Antal 1976)¹⁰ és egy konkrét ünnepi esemény kapcsán. A tartalomelemzés során a médiareprezentáció elemzését *kvantitatív és kvalitatív elemzési módszer*¹¹ segítségével végzem el, melynek során 574 magyar nyelvű újságcik-

10 Berelson szerint a tartalomelemzés egy olyan kutatási technika, amely a kommunikációs tartalom objektív, szisztematikus és kvantitatív leírását szolgálja (Berelson 1952).

11 A kvantitatív módszer az adatok mennyiségére és az ebből adódó induktív következtetésekre összpontosít. A kvalitatív megközelítés a közlemény, vagyis a mi esetünkben a szöveg látens, szemantikai tartalmának megfejtésére és az azokból levonható mögöttes tartalmakra koncentrál. Az elemzési módszer során a hipotézis és a kutatási program konkrét tartalomelemző folyamatra lefordítva operacionálizálható, tehát szisztematikus elemző lépések segítségével megbízható és követhető módon feltárható a szövegek mélyszerkezete. (Antal 1976 és Krippendorff 1995, hivatkozva Kérdő 2008: 10–17. és 55.)

ket elemzek.¹² Az újságcikkek mögöttes tartalmainak, mélyszerkezetének feltárása a kvalitatív módszerek közül a *szemiotikai iskola diskurzuselemző módszerét* követi. A szemiotikai iskola célja a szöveg, az üzenet kulturális hatásának és szerepének vizsgálata, vagyis az, hogy a szövegek miként hatnak szemantikailag, milyen jelentésértelmezést váltanak ki a befogadóból. A Dell Hymes által bevezetett beszélés néprajza vagy a beszélés etnográfija fogalma azokra a különböző kultúrák által használt beszédmódokra koncentrál, amelyek nélkül nem érthető a kommunikációs esemény sikere, a résztvevők célja és szerepe, a kommunikációs eszköz kiválasztása vagy a cselekvés sorrendje. (Boronkai 2012: 86–92.) A vizsgálat során a diskurzuselemzési módszernek nem a hagyományos szövegszintű elemzési módszerére koncentrálok, hanem a foucault-i felfogást követem, amely elsősorban az etnikumhoz vagy a nyelvhez köthető konfliktusos csoportidentitásokat vizsgálja, azokat nem eleve adotként fogja fel, hanem egymás viszonylatában. Eszerint az identitás úgy jön létre, hogy az érintett megkülönbözteti magát a hozzá nem tartozóktól, a beszélés néprajza tehát ebben az értelemben nyer értelmet. A foucault-i felfogás az identitásépítés intézményi gyakorlatait is vizsgálja, tehát a diskurzusok strukturális rendjének makroszintjét, a jelentés tág történelmi rendszerét (Mottier 2004: 157–159): „A diskurzus látszólag talán jelentéktelen dolog, de jellemző tilalmai hamar felfedik kapcsolatát a vággyal és a hatalommal. És ebben nincs semmi meglepő. Hiszen a diskurzus – a pszichoanalízis tanúsága szerint – nem csupán egyszerűen megmutatja (vagy elrejt) a vágyat, hanem a vágy tárgya is. A történelem szüntelenül arra oktat minket, hogy a diskurzus nemcsak egyszerűen tolmácsolja a küzdelmeket és az uralmi rendszereket, hanem érte folyik a harc, általa dül a küzdelem; tehát a diskurzus az a hatalom, amelyet az emberek igyekeznek megkaparintani.” (Foucault 1991 [1971].)

A háromszéki történelmi emlékünnepek szerkezetváltozása, a bennük rejlő interetnikus viszonyok reprezentációja a diskurzusok és jelentéstartalmak közel száz év alatt végbement változásain keresztül mutatkozik meg, ekképpen nyer értelmet a fenti elmélet. Az elemzés során az 1918 és 2015 között megjelent háromszéki regionális magyar nyelvű napilapokat elemzem azzal a céllal, hogy bemutassam a román emlékünnepek magyar sajtóreprezentációját, jelentéstartalmuk, szerkezetük változását, az ünneplés kezdetétől egészen napjainkig.

Az elemzésnek nem célja megvizsgálni a román nyelvű helyi napilapok emlékünnepekkel kapcsolatos írásait, a kutatás célja ugyanis nem összehasonlítás. A *tizenhat mélyinterjúban* közölt információk a vizsgált emlékünnepek kontextusának jobb megértését segítik elő.

A könyv utolsó fejezetében az *antropológiai résztvevő megfigyelés* módszerével dokumentálom napjaink legfontosabb román nemzeti emlékünnepeinek, *december elsejének* sepsiszentgyörgyi megkonstruálását. A konkrét ünnepi esemény dokumentálásakor és elemzésekor elsősorban mezo- és makroszinten vizsgálódok,

12 Minden olyan, a regionális magyar sajtóban 1918 és 2015 között megjelent és elérhető újságcikket megvizsgálók, amely a négy emlékünnepeg valamelyikével foglalkozik.

azzal a céllal, hogy bemutassam az etnikai reprezentáció megnyilvánulási formáit és az etnikai együttélés komplex valóságát. Elemzésem során csak a 2015. december 31-ig megszervezett emlékünnepeket vizsgálom.¹³

A vizsgálat helyszíne

A vizsgálat tágabb helyszíne a Székelyföld egyik fontos közigazgatási-történelmi egysége: Háromszék, mely terület 1562-ben Sepsí-, Orbai-, és Kézdiszék egyesülésével jött létre. Az egykori Háromszék területét délről és nyugatról régen a lutheránus felekezetű, szász többségű, de mára ortodox román többségű Barcaság, keleten az ortodox román többségű Moldva, északon pedig a római katolikus csíki székelyek által lakott területek határolják. (Roth 1996.)

Céлом az interetnikus viszonyok reprezentációjának vizsgálata a háromszéki történelmi emlékünnepek szerkezetében, ezért a vizsgálat szűkebb helyszínéül egy olyan barthi értelemben vett határterületet¹⁴ választottam, mely Háromszéken belül etnikai szempontból igazi „mezsgyevilágot” (Ilyés 2008) alkot, és koncentráltan leképezi Háromszék interetnikus viszonyait: az egykori Sepsiszék közigazgatási, a mai Kovászna megye adminisztratív központját, az Olt folyó völgyében elhelyezkedő Sepsiszentgyörgyöt.¹⁵ A vizsgálat szűkebb helyszíne Sepsiszentgyörgy és környéke, ahol sajátos kisebbség-többség etnikumközi viszonyt eredményez a terület földrajzi elhelyezkedése és történelmi evolúciója: ez a román „nemzetállam” földrajzi középpontjában fekvő terület, melyet 76,7%-ban népesít be a magyar (kisebbségi) nemzet. Itt a nemzeti ünnepet rendszeresen megünneplő nemzetállam többségi komponense (románok) mindössze 21,9%-ot alkot, tehát számbeli kisebbségben van. (Varga E. Á. 2012.) Ezen a terepen az etnikai kölcsönhatások jelentős szerepet játszanak az itt lakók mindennapjaiban, és megyeközpontról lévén szó, az emlékünnepek koncentráltan jelennek meg, fontos kulturális játszmák és kísérletek terepeivé, a dominancia és a hatalomgyakorlás kiemelt helyszínévé változtatva Sepsiszentgyörgyöt (Ilyés 2008: 15, Jeggler 1994).

A megyeszékhely és környéke olyan jelentős magyar–román kontaktzóna, mely 30 km-re fekszik az egykor szászok, ma főként románok által lakott nyolcadik legnépesebb romániai várostól, Brassótól (Kiss–Barna 2012: 10).¹⁶ A szászok 1945 utá-

13 A vizsgálat azért zárul a 2015-ös emlékünnepek elemzésével, hogy a kutató számára a zárt időkeret lehetőséget nyújtson az eseményektől való időbeni eltávolodásra. Ezáltal az időben is lezárt események tudományos objektivitással elemezhetők.

14 A határ fogalmát a társadalomkutatás eredetileg földrajzi értelemben használta, azonban amióta Fredrik Barth átemelte ezt a fogalmat az antropológiába, már újabb jelentésekkel gazdagodott, és a hangsúly a földrajziról fokozatosan áttevődött az etnikaira. Barth megfogalmazása szerint a mindenkori közigazgatási és egyház–igazgatási területváltoztatások egyben az etnikai–kulturális kép homogenizálására tett makroszintű kísérletként is értelmezhetők. (Barth 1996: 4.)

15 Kádár Gyula történész kutatásai igazolják, hogy Sepsiszentgyörgy első írásos említése 1332-ből való, amikor a dézsmáösszeírók az akkori szokásoknak megfelelően, latinul S. Georgio néven jegyzik a települést, ami Sanctus Georgiust, azaz Szent Györgyöt jelent. (Kádár 2013: 41.)

16 Brassót a szászok alapították, szabad királyi városi státuszát 1422-ben nyerte el, és a történelem során jelentős közigazgatási és kulturális szerepet töltött be (lásd Roth 2010).

ni elhurcolása, elmenekülése, a lakosságcserek és a 80-as évek kivándorlási hullámai következtében az egykor többnyire német anyanyelvű, de jelentős magyar lakost is számláló Brassó és környéke (az egykori Barcaság) etnikai összetétele gyökeresen átalakult (Pozsony 2009a: 53–56, 2009c: 31–32), így vált Sepsiszentgyörgy és környéke egyfajta etnikai ütközőzónává, határterületté. Ezért ígér izgalmas kutatási eredményeket az ezen a terepen végzett interetnikus viszonyok reprezentációját kutató munka.

A 2002-es és a 2011-es népszámlálási eredmények alapján a megyeszékhely Románia negyedik legnagyobb magyar városának minősül Marosvásárhely, Kolozsvár és Nagyvárad után (Kiss–Barna 2012: 25). Varga E. Árpád a hivatalos népszámlálások Sepsiszentgyörgyre vonatkozó adatai és összesítései (Varga E. Á. 2007) mutatják, hogy a város az elmúlt száz év során etnikai összetételét illetően jelentős változáson ment át. Eszerint 2002-ben a város összlakossága 60 389 fő volt, és ebből 14 134 fő románnak, 45 012 magyarnak, 118 németnek és 1 125 egyéb nemzetiségűnek vallotta magát. Az 1850-es népszámlálási adatok azt mutatják, hogy a város 2 302 lakosából 422 (18%) román nemzetiségű, 62 roma, 1 818 magyar. 1910-ben a 8 665 lakosból már csak 108 fő vallotta magát románnak, feltételezhető, hogy az eltelt húsz év alatt nagy részük asszimilálódott. 1920-ban az összlakosság 11,9%-a román, 83,5%-a magyar nemzetiségű. A város ipari fejlődésének köszönhetően a 60-as években megduplázódott a lakosság száma, így 1966-ra 20 768 főre duzzadt a lakosság, ebből 2 560 román, 17 739 magyar és 331 roma (Veres–Salat 2003: 149–150). 2002-re a románok aránya az összlakosság 23,4%-ra nőtt, míg a magyaroké közben 74,5%-ra csökkent (Varga E. Á. 2007). Bár a román lakosok száma a székelyföldi Sepsiszentgyörgyön és általában a Székelyföldön az első világháborút követő nyolcvan év alatt megduplázódott, valójában ezen a területen a román nemzetiségű lakosok még mindig kisebbségben vannak az itt élő tömbmagyarsághoz viszonyítva. A népesedési viszonyok alakulása is magyarázza, hogy a megnövekedett számú, de valójában kisebbségben élő román lakosság etnikai reprezentációs igénye is nőtt az elmúlt évszázad során. Ekképpen a megyeközpont a román és a magyar közösség identitásartikulációs vágyát jól tükröző emlékünnepek fontos központjává vált.

Magyarok száma és aránya Sepsiszentgyörgyön					
1992	%	2002	%	2011	%
51 073	74,7	46 113	74,9	41 770	76,9

Forrás: Kiss–Barna 2012: 25.

Kiss Tamás és Barna Gergő 2002-es népszámlálást elemző tanulmányukban a magyarokra vonatkozó népesedési arány Varga E. Árpád által megállapítottéhoz képest enyhén magasabb, 74,9%-os magyar többségről számolnak be Sepsiszent-

györgy esetében. Míg 1992-ben az itt élő magyarság 74,7%-os többséget alkotott, 2011-ben már 76,9%-ot,¹⁷ ami több mint 2%-os növekedést mutat helyi szinten.

Országos szinten azonban Kiss–Barna megállapítja, hogy 2002 és 2011 közötti időszakban a természetes népmozgalmi folyamatok kedvezőtlenebb végeredményre vezettek a magyar közösségre nézve (13,6%-os fogyás). Románia összlakosságának fogyása ennél kisebb mértéket (13%) mutat. A romániai magyar népesség csökkenését elsősorban a migrációs veszteség okozta, ami főként a szórványterületeken és a dél-erdélyi városokban volt jelentős.

Székelyföldön és kisebb mértékben a Partiumban elsősorban a kedvezőbb körstruktúrájának köszönhetően, pozitívabb a természetes népmozgalmi egyenleg is. A 2011-es népszámlálás eredményei tehát a regionális szétfejlődés irányába mutatnak. A szórványterületek a vártnál gyorsabban felszámolódnak, s a tömbmagyar területek súlya az erdélyi magyar közösségen belül elkerülhetetlenül felértékelődik. (Kiss T. 2012 és Kiss–Barna 2012: 11.) Ebben a folyamatban Sepsiszentgyörgy jelentősége és az itt zajló interetnikus viszonyok, játszmák alakulásának nyomon követése fontos lenyomata lehet az összerdélyi interetnikus viszonyok alakulásának.

Az elemzés tárgya

A vizsgálat során a kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeumban, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumban, a Bod Péter Megyei Könyvtárban és a jelenkori internetes portálok archívumaiban található magyar nyelvű újságyanyagokat, a *Székely Hírlapot*, a *Székely Újságot*, valamint ezeknek 1925-től egyesített változatát, *Székely Újság egyesülve a Székely Hírlappal*, valamint a *Népi Egységet*, a *Megyei Tükör* című lapot, a *Háromszéket* és a *Székely Hírmondót* vizsgálom.¹⁸ A tartalom-elemzés során áttekintek minden olyan tény- és véleményközlő újságcikket (Besenyő 2008), ami a vizsgált négy emlékünnepe (január 24., május 9–10., augusztus 23. és a december 1.) valamelyikével foglalkozik.

A Brassóban megjelent *Népi Egység* napilap számait 1944 és 1947 közötti időszakban tekintetem át. Azért volt szükség a szomszédos megye legfontosabb magyar nyelvű napilapjának bevonására az említett időszakban, mert 1944 és 1967 között Sepsiszentgyörgynek csak részben volt helyi magyar napilapja. A *Népi Egységet* ugyanis 1944-től 1946 szeptemberéig Brassóban, 1946-tól 1948 márciusáig, vagyis megszűnéséig Sepsiszentgyörgyön szerkesztették. (Sipos 1983.) Így feltételezhető, hogy a sepsiszentgyörgyiek is ebből a napilapból informálódtak, a *Népi Egység* számait ezért dokumentálták a sepsiszentgyörgyi Bod Péter Megyei Könyvtárban. Egyidejűleg azt is megjegyzem, hogy összesen kilenc cikkről van szó, ami számában elenyésző a vizsgált 574 cikkhez viszonyítva, vagyis az itt nyert információk nem torzítják a vizsgálat végső eredményeit. Mivel e kutatás csak magyar sajtóanyagra épül, voltaképpen a kisebbségnek a többség által szervezett hivatalos,

17 Varga E. Árpád adatai alapján a magyarok aránya 76,7%.

18 1918 és 1925 között a vizsgált ünnepekről nem tesznek említést az újságok.

nemzeti ünneprendjéhez való viszonyulását lehet segítségével bemutatni, elemezni és értelmezni.

Váry O. Péter és Incze László kutatásaira támaszkodva megállapítható, hogy a *Székely Újság* először 1904. január 3-án, a *Székely Hírlap* pedig 1906-ban jelent meg Kézdivásárhelyen. Utóbbi 1915-ig majd 1924 és 1944 között újra működött. A két lap 1925-től egészen 1944-ig egyesült és ekkor már napi rendszerességgel látott napvilágot. (Incze 1999: 7–8.)

A *Székely Hírmondó* szintén kézdivásárhelyi napilap, mely először 1849 júniusában négy szám erejéig került kiadásra (Incze 2000), majd 1996. március 15-én indult újra (Váry 2006). A *Székely Újság*, egyesülve a *Székely Hírlappal*, 1944-es megszűnését követően Székelyföld háromszéki része gyakorlatilag helyi, regionális magyar napilap nélkül maradt egészen 1968-ig. A keletkezett úrt 1944 és 1947 között a Brassóban megjelent *Népi Egység* próbálta betölteni. Ennek megszűnését követően Háromszék közel negyed évszázadon át gyakorlatilag saját regionális magyar írott sajtó nélkül maradt. A hiányt először a Sepsiszentgyörgyön 1968-tól megjelenő *Megyei Tükör* című, kezdetben heti, majd 1976. június 1-től napi rendszerességgel megjelenő lap töltötte ki. Az 1989-es rendszerváltással egyidőben megszűnt a *Megyei Tükör* is, mivel 1989. december 23-tól annak helyét a Sepsiszentgyörgyön szerkesztett *Háromszék* című regionális napilap vette át, s vált a régió egyik legjelentősebb írott sajtóorgánumává. Szintén akkortól kezdett kisebb-nagyobb megszakításokkal működni a *Székely Újság* is a céhes városban. 1996-tól szintén Kézdivásárhelyen újraindult a *Székely Hírmondó* is, mely kezdetben kéthetente, majd 1998-tól napi rendszerességgel jelent meg, s életképességét az egyre nagyobb eladott lapszám bizonyítja, így mára már joggal nevezhető a *Háromszék*hez hasonló ismertséggel és elismertséggel rendelkező napilapnak. (Váry 2006: 153–157.)

A felsorolt újságoknak elsősorban azokat a számaint tekintettem át, melyek a legjelentősebb román nemzeti ünnepekről tudósítanak. A románság ünneplési szokásainak ismeretében a január 24., május 9–10., az augusztus 23. és a december 1-jéhez kötődő ünnepköröket vizsgálom.

1859. január 24-ét Moldva és Havasalföld egyesüléseként tartja számon a történelmi emlékezet: ezen a napon mindkét román fejedelemségben Alexandru Ioan Cuzát választották meg fejedelemnek, aki ezáltal személyében egyesítette a két tartományt (*perszonálunió*). Az ünnepkör élénken él a románság ünnepi emlékezetében, s hivatalos berkekben országszerte éves rendszerességgel megünneplésre is került az elmúlt közel egy évszázad során. A 2014. december 18-án elfogadott 171/2014-es számú törvény mondja ki azonban először, hogy január 24. Románia nemzeti ünnepe.¹⁹

A második vizsgált emlékünnap a május 9–10-ei ünnepkörhöz kötődik. Ez az ünnep az elmúlt évszázad során többször is radikális jelentésbeli, tartalmi változáson ment keresztül, melyet részletesebben csak később fogok elemezni. Történel-

¹⁹ Monitorul Oficial, Partea I nr. 922 din 18 decembrie 2014. Elérhetőség: http://www.dreptonline.ro/monitorul_oficial/monitor_oficial.php?id_monitor=11773 (letöltve 2015.06.12.)

mi szempontból azonban számos jeles esemény történt ezen a két napon. Az első ilyen történelmi esemény 1866-ra datálódik, amikor is Alexandru Ioan Cuza elűzése után I. Károly (eredeti nevén Karl Eitel Friedrich Zephyrinus Ludwig von Hohenzollern-Sigmaringen) 1866. május 10-én Bukarestbe érkezett, s ezen a napon tett új fejedelemeként esküt a parlament előtt.

Az Oszmán Birodalom ellen megvívott függetlenségi háborúk forratagában 1877. május 9-én I. Károly és külügyminisztere, Mihail Kogălniceanu, kikiáltották Románia teljes állami függetlenségét, majd május 10-én hivatalosan is aláírták az eseményt szentesítő okiratot. Pár évvel az ország függetlenségének kihirdetése után, 1881. május 10-én I. Károlyt királlyá koronázták. Mindazonáltal, ugyanezen ünnepkör másik jelentős történelmi eseménye a második világháborúhoz köthető: a fasizmus ellenében összefogott nagyhatalmak 1945. május 9-én győzték le a hitleri Németországot. Így e jeles nap csakhamar a második világháború befejezése és a fasizmus feletti győzelem emléknapjává vált Romániában is. Ennek az ünnepnapnak a jelentéstartalma a rendszerváltást követően még tovább bővült, hiszen az egységes Európa megalkotásának első jelentős dokumentumát, az úgynevezett Schumann-nyilatkozatot éppen 1950. május 9-én írták alá, így ez a nap az Európai Unió megalakításának hivatalos napjává is vált.

A 2015. május 18-án életbe lépett 103/2015-ös törvény kimondja, hogy május 10. Románia harmadik hivatalos nemzeti ünnepe.²⁰ A törvénytervezetet benyújtó képviselő, Puiu Hașotti, három történelmi eseményt említett, melyek indokolják az ünnep hivatalossá tételét: I. Károly király uralkodásának kezdete, az ország függetlensége és első királyának megkoronázása, vagyis mindhárom esemény szorosan összefügg az egykori monarchia intézményével.²¹

A harmadik vizsgált ünnepkör *augusztus 23.* Mivel Románia a második világháború végén, 1944. augusztus 23-án I. Mihály király támogatásával kapitulált, az ország a háborút már nem a hitleri Németország, hanem a Szövetségesek oldalán fejezte be. Az augusztus 23-án megszervezett királyi államcsíny időpontja, vagyis „az országnak a dicsőséges szovjet hadsereg általi felszabadításának” (Boia 1999b: 83) jeles napja csakhamar a Román Szocialista Köztársaság legjelentősebb állami és nemzeti ünnepévé vált. A királyi puccs időpontja a kommunista párt propagandája révén az „antifasiszta fegyveres felkelés” és a „nemzeti és társadalmi, antifasiszta és antiimperialista felszabadító forradalom” emléknapjává vált (Boia 1999b: 83). Augusztus 23. az 1989-es rendszerváltozást követően teljes mértékben elvesztette jelentőségét, s mára csak a média és a szemtanúk emlékeznek az egykori „igazi” eseményekre meg történésekre. Éppen ezért ezzel kapcsolatban elsősorban csak az 1965 és 1989 közötti időszakban megjelent sajtóanyagokat elemzem.

A negyedik, részletesen kutatott és elemzett ünnep már az új 1991-es Alkotmányban is helyet kapott, hiszen az első rész 12. cikkelyének 4. pontja kimondja,

20 Legea Nr. 103/2015. Elérhetőség: http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_103_2015_declararea_zilei_10_mai_zi_de_sarbatoare_nationala.php (letöltve 2015.06.12.)

21 Agerpres 2015. április 22. Elérhetőség: <http://www.agerpres.ro/politica/2015/04/22/deputatii-au-decis-ca-10-mai-sa-fie-declarata-zi-de-sarbatoare-nationala-20-39-41> (letöltve 2015.06.12.)

hogy Románia nemzeti ünnepe december 1.²² Az alaptörvény 2003-as módosítása során sem történt változás ezzel kapcsolatban.²³ Románia ezen a napon emlékezik arra az eseményre, amikor 1918. december 1-jén, a Gyulafehérvárra összehívott nemzeti nagygyűlés 1 228 résztvevője kikiáltotta Erdély egyesítését a Román Királysággal (Szász szerk. 1986).

A kutatás során négy nagyobb történelmi időszakra lebontva vizsgálom az összegyűjtött újságcikkeket, elsősorban a jobb áttekinthetőség érdekében, valamint eleve adott történelmi törésvonalak mentén haladva. Az *Erdély interetnikus viszonyainak 20. századi rövid története* című fejezetben tételesen is megismerhetjük a következő korszakok történelmi, etnikai és interetnikus háttereit: az első korszak 1918-tól 1944-ig (a Gyulafehérvári Nyilatkozat aláírásának évétől a második világháborút lezáró időszakig), a második 1945-től 1964-ig (Észak-Erdély, vele együtt Székelyföld Romániához történő visszacsatolásának évétől Gheorghe Gheorghiu-Dej kommunista uralkodásának utolsó évéig), a harmadik 1965-től 1989-ig (Ceaușescu-korszak), míg a negyedik 1990-től 2015-ig (a rendszerváltástól napjainkig) tart. A médiaelemzés során azt feltételezem, hogy az egyes korszakok történelmi, belpolitikai és interetnikus viszonyainak alakulása gyökeresen befolyásolta a vizsgált emlékünnepek szerkezetét, jelentését és jelentőségét.

A médiaanyag számokban

Kutatásaim keretében a már felsorolt újságokból az 1918 és 2015 közötti időszakban egyenként megvizsgáltam minden olyan cikket, mely a fent bemutatott négy ünnep valamelyikével foglalkozott. Sajnos a háromszéki múzeumok és könyvtárak újságanyaga olykor hiányos, ezeket a hiányokat az adatbázisban külön jeleztem.

Az adatbázis 574 különböző terjedelmű és műfajú, tény- és véleményközlő újságcikket tartalmaz, melyből 66 foglalkozik január 24., 45 május 9–10., 216 augusztus 23. és 247 pedig december 1. jelentőségével.

A mélyinterjúk

A kutatás során 2015-ben 16 mélyinterjút készítettem,²⁴ azzal a céllal, hogy a sajtóelemzés során nyert eredményeket felülvizsgáljam, illetve többletinformációt gyűjtsék a vizsgált emlékünnepekről. Az interjúalanyok kiválasztásánál ugyanazokat az időszakokat vettem figyelembe, mint az újságcikk elemzés során: 1940–1960-as évek – négy interjú; 1965-től 1989-ig terjedő időszak – négy interjú; 1990 utáni ünneplési szokások – négy interjú, valamint a szervezőbizottsági tagokkal készített négy darab interjú.

22 Constituția României 1991.

23 Constituția României 2003.

24 Az interjúk 2015-ben készültek, a válaszadók román és magyar, Sepsiszentgyörgyön és környékén élő, különböző korú és oktatási háttérrel, képzéssel rendelkező nők és férfiak. Az interjúanyag elérhető nyomtatott formában.

Az újságcikkkelemzés legelső fázisát (1918–1944) az időbeli távolság miatt nem tudtam lefedni adatközlőkkel, azonban az 1940-es és 60-as évekről nyilatkozók közül többen is említést tesznek gyermekkoruk május 10-ei felvonulásairól, vagyis a 40-es éveket megelőző ünneplési szokásokról is nyerünk adatokat. Az interjúalanyok kiválasztásakor arra törekedtem, hogy fele-fele arányban magyar és román nemzetiségű személyeket kérdezzek ki egy adott vizsgálati időszakban megélt személyes tapasztalataikról, így árnyalva az emlékünnepegről kapott képet.

Az interjúalanyok kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy az adott személy egy adott vizsgálati időszakban aktívan is részese volt a megélt eseményeknek, tehát részt vett az emlékünnepeken. Szociális státuszukat tekintve az adatközlők az adott nemzetiség értelmiségi rétegéhez tartoznak: tanárok, történészek, újságírók és politikusok, akik sok esetben fontos háttértudással is rendelkeztek az eseményekről, így komplexebb beszélgetést tudtam folytatni velük.

Az emlékünnepek témája – a kommunizmus ünneplési szokásai, valamint a jelenkori események aktualitása miatt is – aktívan él a visszaemlékezők tudatában, így a beszélgetések gördülékenyen, jó hangulatban, olykor heves érzelmeiktől fűtve zajlottak. A beszélgetések átiratai öttől nyolc oldalig terjedő interjúkat eredményeztek.

A szervezőbizottsági tagokkal készített interjúknál olyan alanyokat kerestem, akik aktív tagjai voltak a szervező bizottságoknak, így pontos információkkal szolgálhattak egy adott emlékünnepe szervezési körülményeiről. Nemzetiségüket tekintve ez utóbbi kategóriában három román és egy magyar nemzetiségű interjúalanyt találtam. A román adatközlők számbeli fölénye valójában az emlékünnepek szervezésében részt vevő nemzetiségi megoszlást is jól tükrözi, a román emlékünnepeket ugyanis szinte kizárólag románok szervezik.

Az interjúztatás során elsősorban az adott korszak legfontosabb emlékünnepeire, azok forгатókönyvére, szimbólumkészletére, résztvevőire, szervezőire, az interjúalany ünnepegen betöltött szerepére, az ünnepe fő üzenetére, az ünnepe során előforduló rendkívüli eseményekre, az ünnepe céljára kérdeztem rá. A mélyinterjú készítése során az volt a célom, hogy az emlékünnepek sajtórepresentáció-elemzése során nyert információkat felülvizsgáljam, illetve az adatközlők segítségével többletinformációt gyűjtssek és dokumentáljak a vizsgált emlékünnepekről.

A sajtóelemzés indoklottsága

A rendszerváltás óta eltelt időszakban számos romániai ünnepkörrel kapcsolatos kutatás látott napvilágot. Ha az ünnepek vizsgálatát leszűkítjük a nemzeti ünnepek vizsgálatára, akkor megállapíthatjuk, hogy a romániai magyar kutatók főként a jelenkor magyar emlékünnepeivel, közülük is elsősorban március 15-ével foglalkoztak alaposabban, így pl. a teljesség igénye nélkül Bodó Julianna, Brubaker Rogers és Feischmidt Margit, Plainier Zsuzsa, valamint Pozsony Ferenc tanulmányait szükséges megemlíteni (Bodó 1995, Brubaker–Feischmidt 1999, Fisli 1999: 163–169, Plainier 2001, Pozsony 2015: 235–264).

Az ünnep és a média kapcsolatával többek közt Biró A. Zoltán, Bodó Julianna és Papp Z. Attila foglalkoztak (Biró 1998b; Bodó 2004b és 2007; Papp 2004), akik elsősorban a szocializmus és kommunizmus médiájának jelentésértékét, recepcióját tárgyalják tanulmányaikban. Azt vizsgálják, létezett-e ebben az időszakban Romániában működőképes tömegkommunikációs rendszer, s milyen technikákkal sikerült a magyar olvasóknak a propaganda által átítatott médiákból mögöttes tartalmakat nyerniük (Biró 1998b: 14). Ennek kapcsán Papp Z. Attila „a szürke sorok közötti homályos térben elhelyezett jelentéstartalmakról” (Papp 2004: 60), Bodó Julianna pedig a magánszférában lejátszódó ceremoniális átbeszélési folyamatokról végzett kutatásokat (Bodó 2004b: 59–63).

Lucian Boia és munkatársai, valamint Stefano Bottoni főként a szocializmus és kommunizmus, valamint a Magyar Autonóm Tartomány (1960-tól Maros Magyar Autonóm Tartomány) történelmi háttérét vizsgálják kutatásaikban. A Boia körül kialakult kutatócsoport mélyrehatóan foglalkozik a kommunizmus mítoszteremtő tevékenységével is (Boia 1998, 1999a, 1999b és Bottoni 2003, 2007, 2008b, 2008c). Ugyancsak a kommunizmus mítoszteremtő tevékenységét mutatja be Ioana Both doktori disszertációjában. Silviu Tăraș pedig a kommunizmus ünneplési szokásainak végzi el részletes makroszintű történelmi, antropológiai elemzését. Kutatásaik mindegyike összefüggésbe hozható a nemzetiünnepkör-kutatással, annak egy-egy szeletét járja körül. Explicite a román nemzeti ünnep, december elseje országos szintű kialakulásával, az emlékünnepek regáti és erdélyi recepciójával, 1997-ig bekövetkező jelentéstartalom-változásaival és az országos médiában való megjelenésével Maria Bucur foglalkozik egy 2001-ben megjelent tanulmányában, mely fontos adalékokat képez témánk globális, összm romániai elhelyezésében. Bucur sem tér ki azonban a román nemzeti ünnepek sajátos, több etnikum együttéléséből és a Székelyföld határterület mivoltából adódó etnogenezisére és fejlődésére, valamint a román emlékünnepek székelyföldi dokumentálására, illetve a háromszéki magyar regionális napilapokban történő reprezentációjára. Mint látni fogjuk, ezek az emlékünnepek – különösen december elseje – épp a kétezres években mentek át jelentős változáson a székelyföldi magyar városokban. Az általunk vizsgált ünnepek székelyföldi etnogenezisének és az említett változásokat körüljáró tudományos vizsgálat még nem született, éppen ezért is indokolt a jelen kutatás elvégzése.